

**Christian Giordano,
Ina-Maria Greverus,
Regina Romhild (eds)**

*The Politics of Anthropology
at Home, Anthropological Journal
on European Cultures*, 8 (1),
Münster, Hamburg, Londra,
1999, 120 p.

„Întoarcerea acasă” a antropologiei socio-culturale constituie un capitol controversat în istoria disciplinei. Interesul pentru „alte culturi” și asocierea cu studiul grupurilor de populații arhaice au făcut din *anthropology abroad* un credo epistemologic enunțat (John Rowe, 1965) astfel: „Pentru a ne înțelege pe noi înșine, trebuie să îi înțelegem mai întâi pe ceilalți”. *La bonne distance* (Claude Lévi-Strauss, 1983) dintre cercetător și obiectul său de studiu a putut fi astfel considerată drept condiție a obiectivității științifice în antropologie. S-a pus însă problema dacă o asemenea distanță ar putea fi redusă doar prin observarea participativă și dacă nu cumva tocmai apartenența culturală ar facilita accesul cercetătorului la aspecte emoționale sau cognitive ale „culturii de acasă”, dificil de perceput și interpretat dintr-o perspectivă externă. Mai mult: au fost formulate obiecții la adresa interpretărilor antropologice (cel mai adesea, occidentale) asupra populațiilor indigene, în contextul procesului istoric de decolonizare a acestora. Astfel, s-a afirmat o reacție la antropologia clasică, cu diverse denotațiuni și accente metodologice și/sau ideologice: *native anthropology* (Delmos Jones, 1971), *indigenous anthropology* (Hussein Fahim, 1977), *anthropology at home* (Donald Messerschmidt, 1981; Anthony Jackson, 1987) etc.

Dezbaterea amintită rămâne de actualitate, după cum o demonstrează tematica numărului curent al publicației *Anthropological Journal on European Cultures*.

Deși eterogene ca referință etnografică (irlandezii americani, populațiile polineziene, țărani români, piața suedeză, diaspora germană din Rusia), cele cinci articole au ca numitor comun tema apartenenței culturale (în trei cazuri, în mod explicit a cercetătorului) și aceea a reflecției – cu implicații metodologice – despre propria cultură.

Pentru Reginald Byron, politicile contemporane ale multiculturalismului în Statele Unite ale Americii nu fac decât să reifice (pp. 20-21) ideea de „identitate etnică irlandeză” (*Irishness*), în condițiile în care nu mai puțin de două treimi din irlandezii americani (aceștia reprezentând, după recensământul din 1980, 40% din populație) nu mai pot trasa legăturile genealogice cu strămoșii lor europeni din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. „Nevoia unei identități etnice” – inculcată de multiculturalism – îi face astfel pe mulți dintre irlandezii americani să-și inventeze afinități (cu conținut „primordialist”) cu ideea de apartenență „celtică” la o „etnie” irlandeză opusă (în perspectivă istorică) celei engleze. Ca atare, cetățenii respectivi – chemați anterior să formeze o „Americă de-etnicizată” (prin ethos-ul și politicile *melting-pot*-ului) – trebuie acum să se conformeze unor „etnii” definite oficial, fără o evaluare a conținutului actual al categoriei etnice respective (p. 19).

Evaluând „bazele de apartenență [etnică] în Polinezia”, Ron Crocombe constată că doar 14% din polinezienii contemporani (din două milioane) locuiesc în țări majoritar polineziene (respectiv, Cook Islands, Nieuwe, Samoa, Tonga, Tuvalu). În consecință, cea mai mare parte a acestei populații (ce nu ajunge să constituie o „comunitate polineziană”) se identifică prioritar cu alte țări (Australia, Noua Zeelandă, Statele Unite ale Americii), deși „identificarea originară rămâne o importantă legătură simbolică”. La nivelul insulelor polineziene, căsătoriile mixte cu parteneri europeni, chinezi etc.,

penetrația economiei globale (de exemplu, munca salariată, turismul), circulația limbilor străine (engleză, franceză, spaniolă), misionarismul nord-american (mormonii, Martorii lui Iehova) contribuie deopotrivă la estomparea unei „identități polineziene”, deși autoritățile din insule continuă să condiționeze naționalitatea și cetățenia de legături locale de rudenie (nașterea și căsătoria nu asigură, în sine, drepturi cetățenești).

Gheorghiu Geană examinează condițiile în care instituționalizarea antropologiei culturale în România (1964) a corespuns unei preocupări epistemologice, mai precis: „lărgirea paradigmei clasice [biologice] a antropologiei europene” (p. 62). Antropologia culturală românească are ca obiect cultura țărănească locală, aceasta înlocuind „primitivii” asociați tradițional cu studiul antropologic. Cu exemplul colaborării cu bioantropologii în cazul comunității de la Soveja (județul Vrancea), profesorul Geană amintește medierea pe care a realizat-o, la nivel de limbaj, între dialectul local (natal, pentru sine) și cel științific (p. 70). Este, de asemenea, subliniat faptul că „distanțarea culturală nu produce prin sine însăși obiectivitate epistemologică” (p. 71), cu referire la sintagmele „popor inventat” și „stat multinațional”, folosite la adresa românilor de unii antropologi occidentali. În final, Gheorghiu Geană conceptualizează „cercurile alterității” (pp. 73-75) din perspectiva cercetătorului antropolog, și anume propriul grup de intercunoaștere, localitățile țării de apartenență ca situri de cercetare și, apoi, „alte culturi”.

Orvar Lofgren este preocupat de înțelegerea „materialității” legate de problematica – aparent simbolică – global/național. Pornind de la exemplul autoturismelor (cu difuziune globală, dar și cu succesul unor industrii auto naționale, precum mărcile germane de profil), autorul remarcă o „americanizare” a Suediei (în special la nivelul bunurilor de larg consum și de divertisment).

Totuși, O. Lofgren relevă o importantă diferență între Suedia și Statele Unite ale Americii în ceea ce privește implicarea statului în modernizarea vieții private (în primul caz), în raport cu rolul central al pieței (în cel de-al doilea). Concluzia studiului este că piața are un rol important în schimbarea valorilor statului național.

Regina Romhild surprinde „clivajele” autohtone legate de „discursul etnonațional, diasporizare și germanitate”, cu referire specială la germanii colonizați în Rusia, la îndemnul țarinei Ecaterina cea Mare, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Data acestei colonizări precede conștientizarea etnică a „germanității”, fapt petrecut în secolul al XIX-lea, în relație (și) cu naționalismul rus și panslav. Deși refractari la ideea apartenenței la „Reich”-ul german de dinaintea primului război mondial (p. 107) și beneficiari ai unei „Republici Socialiste Autonome a Germanilor de pe Volga”, între 1924 și 1941, germanii din Rusia nu se vor putea disocia de ideea „superiorității” patriei-mamă și a deprecierei populațiilor din jur (p. 105). Acest lucru va conduce la o „auto-enclavizare” a coloniștilor germani și, după cel de-al doilea război mondial, la deportarea multora dintre ei în Siberia. După 1989, se consemnează reținerea și prudența comunităților de germani din spațiul ex-sovietic de a se mai delimita etnic și teritorial de majoritatea rusă alături de care trăiesc. La nivelul Germaniei reunificate, ajutorarea financiară a germanilor din Est este considerată drept „sarcină națională”. Pe de altă parte, acei germani din Rusia ce doresc repatrierea trebuie să completeze un chestionar în care să-și declare, pentru ei și familiile lor, „germanitatea”. Multiculturalismul actual din Germania face însă ca „vechi și noi clivaje să fie (re)produse între germani și non-germani” (p. 114). În concluzie, procesul de colonizare și emigrație pune în discuție problema delimitării dintre „acasă” și „altundeva” (la nivelul unei

comunități etnice). Cât privește *anthropology at home*, într-un atare context, atenția acesteia se îndreaptă asupra „extremităților [unor arii etnice] ca zone de conflict și interferență, în egală măsură” (p. 118).

Concepută sub semnul (auto)identificării etnice și culturale, dezbateră politicilor actuale ale antropologiei *at home* reafirmă interesul și aptitudinea disciplinei de a oferi răspunsuri pertinente și nuanțate raportului dinamic dintre etnicitate și globalizare. Reificarea unei identități etnice (cea a irlandezilor americani) fără suport genealogic în patria-mamă, constatarea (în cazul polinezian) condiției de „minoritate în propria patrie”, localizarea primelor „cercuri ale alterității” în chiar țara de origine (România), rolul pieței și „materialității” în modificarea ethos-ului național (în Suedia), în sfârșit, raportarea fluctuantă a unei comunități etnice din diaspora (germanii din Rusia) la patria originară sunt tot atâtea situații de redefinire a criteriilor apartenenței naționale în contextul schimbărilor sociale și politice din lumea contemporană.

Marin Constantin

Ruth Mandel și Caroline Humphrey (eds)

Markets and Moralities. Ethnographies of Postsocialism, Oxford, New York, Berg Publishers, 2002, 254 p.

În volumul de față se pun în discuție efectele determinate de apariția fenomenului de piață, precum și impactul factorilor culturali și sociali asupra pieței în țările post-socialiste. Coordonatoarele acestei cărți sunt profesori de antropologie la renumite universități din Marea Britanie – University of Cambridge și University College London –, recunoscute totodată ca specialiste

în antropologia Eurasiei începând din anii '60-'70. Ceilalți autori sunt, de asemenea, antropologi – cercetători și profesori – în cadrul unor cunoscute departamente de antropologie din lume. Aceștia sunt: Frances Pine, Deema Kaneff, Adam Drazin, David Sneath, Farideh Heyat, Julian Watts, Sigrid Rausing, Andre P. Czegledy, Louise Perrotta, Rosamund Shreeves.

Prin cele unsprezece studii adunate în volum, autorii încearcă să propună o nouă abordare în studiul tranziției la economia de piață. În același timp, se încearcă o distanțare a acestei perspective față de alte discipline – științe politice, economie, sociologie – care au monopolizat discursul științific asupra transformărilor socioeconomice din Europa de Est și Asia Centrală. Noua abordare presupune studiul aprofundat al vieții cotidiene, prin intermediul metodelor calitative. Coordonatorii țin încă de la început să precizeze că studiile au ca țintă oameni obișnuiți, și nu elite, acestea din urmă fiind obiectul de studiu privilegiat al disciplinelor concurente. De altfel, autorii se distanțază și de alte studii antropologice asupra postsocialismului prin tema centrală a fenomenului pieței.

Ceea ce însă cred că reprezintă noutatea acestei cărți este provocarea conceptului de „postsocialism” printr-o abordare contextualistă. Studiile au ca presuposiție faptul că piața trebuie privită în contextul de apariție: cultură, referință istorică, arie geografică. Se pun astfel în discuție efectele așa-numitei economii de piață în varianta sa radicală de *shock-therapy*, de sorginte neoliberală, care și-a făcut apariția într-un context social ce experimentase într-un mod mai mult sau mai puțin formal piața. Schimbarea de la o economie socialistă planificată nu s-a putut face brusc, așa cum presupuneau economiștii și experții liberali, ci a implicat o serie de conjuncții între conținuturile economiei vechi socialiste și formele noi capitaliste. Interacțiunea celor